

Помер чоловік, видатний доброчинець, людолюб.

Хто б з кимсь де не спіткався, або спинився,— всі й по вулицях, й по крамницях, і біля воріт, і на полі — скрізь говорили тільки про небіжчика, згадували його благодійні вчинки. Але ж найбільше розмов та часу було присвячено обміркуванню того, що повинен був би він виконати ще, а не похвалі за те, що він дійсно зробив для добра людей. Найшлося чимало й таких, які про себе запевняли, що вони б на місці небіжчика зробили далеко більше всяких добрих вчинків, і що їхні вчинки були б куди важливіші...

В день похорону, ще заздалегідь перед службою, почали сходитися до труни ті, хто мав померлого випроводити на останню путь чи то з повинності, чи то "задля годиться", чи тільки на те, щоб поглянути на видовисько.

Першою з'явилася кощава жінка з поморщеним обличчям, з посивілим передчасно волоссям, така знесилена, що аж викликала співчуття. Не мала вона жалібного одягу, а прибігла, як була, в буденному вбранні, в руці ж тримала, на всякий випадок, продрану торбинку. То була — Людська Біда.

Підійшовши до труни, вона вхопилася за віко й гірко плакала та жалібно голосила, але не про небіжчика чи про його безсмертну душу, а виключно за тим, хто ж тепер її винагородить за те, що вона втратила.

— Та чи перестанеш ти нарешті уводити нас у гріх? — зненацька озвалося за нею суворе запитання.

Людська Біда оглянулась і, утираючи очі, побачила позад себе даму, високу на зріст, повну гордовитим почуттям своєї гідності, яка грізно дивилася на неї. Дама була одягнена в пишну жалобу, згідно з вимогами останньої моди, а в руках тримала вінок з візитових карток.

Людська Біда враз пізнала Громадську Доброчинність і, почувавши свою залежність від неї, звичайненько вступилася на крок назад, притихла й ніяково попросила вибачення. Дама поклала свій пишний вінок на труну й з особистим задоволенням прочитала ще раз вірш, написаний на тих картках, які листок за листочком складали одну суцільну поетичну учту тому доброчинцеві. Потім вона оглянула посиніле обличчя мерця в домовині і, щоб вчинити, як вимагає добрий звичай, сумно замислилася над ще неприкритою труною; навіть у неї капнуло з кожного ока по сльозинці, які вона обережно осушила хусточкою, побоюючись, щоб часом не стерти з свого лиця наложені фарби.

В тій хвилині прийшли нові жалібні гості, двоє одразу. Якийсь паничик в одязі модного крою, але з каламутними очима на виснаженому, неприємному обличчі. Хлопчисько кожним своїм рухом виявляв якусь зухвалість та нахабство. Він прийшов з невеличкою на зріст жінкою, дуже моторною, одягненою в жалобу. Але ж, не зважаючи на смутне вбрання, вона мала зовсім не поважний, хоча й колючий погляд, і взагалі виявляла до всього якесь недбальство. Коли, за когось зачепившись, відкинулась пола її зверхньої одежини, то зісподу можна було побачити на ній обдрипане, невипране, неполатане шмаття.

Хлопчисько швиденько наблизився просто до Громадської Доброчинності та Людської Біди, й ті обидві привіталися з своїми старими знайомими — Невдяком та Пліткою. Всі вони понахиляли голови одно до одного, почали шушукатись та перешіптуватись й через хвилину почували себе, як вдома. Біда то навіть забула й про ту прикру нагітку від Доброчинності; Доброчинність перестала так заноситись та й Біда вже не прикидалася такою нещасною. Незабаром вони так заговорилися, що коли-не-коли деякі слова виголошували повним голосом.

Дуже їх роздратувало несподіване повідомлення, яке прилюдно зробив Невдяк, що після того доброчинця не залишилося жодної спадщини. Людська Біда прикро потрусила порожньою торбинкою, а Доброчинність з Пліткою почали так лихословити небіжчика, що нова захожа жінка, яка, ставши ззаду них й чуючи огидні слова, що зовсім не

відповідали написаному на вінку, покладеному Громадською Доброчинністю, не втрималась і поважно про те нагадала:

— Перепрошую, люба пані, як же ти можеш говорити те, що я оце від тебе чую, коли ж ти сама написала на тому вінку таку похвалу покійникові й висловила йому свою останню пошану?!

Всі четверо оглянулися, а Громадська Доброчинність й справді аж зніяковіла, побачивши перед себе великого зросту жінку, одягнену в просте темне вбрання, зі строгим поглядом, потемнілу від справедливого невдоволення.

То була Щирість.

Перед нею Громадська Доброчинність опинилась ні в сих, ні в тих, але ж Невдяк тільки махнув рукою й відповів, посміхаючись:

— Та писати можна все, що заманеться!

І зразу всі четверо повернулися до Щирості спинами.

Потім прийшов ще дехто з нових. Спочатку прийшла зблідла, заморена, знесилена, але гарненька дівчинка з добрими й такими ясними оченятами, що погляд їх проходив до самого серця. Не звертаючи ні на що й ні на кого уваги, підступила вона до труни, перехрестилася й, ставши навколяшки, молилася за безсмертну душу.

— А тобі чого тут треба, дурненька дитино? — нахабно звернувся до неї Невдяк.— Заспокойся, бо тебе ще тут в метушніні придушуть!

Дитинча полохливо відійшло назад, й тільки тепер на очах у Щирості проступили сльози.

— Та хіба ж так можна,— промовила вона,— щоб навіть такому малому Признанню не дозволити йти за труною?!..

Потім посходились і наближались до домовини всякі інші й інші постаті, яких вже важко було й розпізнати в натовпі, що все більше й більше зростав. Гомоніли й розмовляли, навіть втішались з небіжчикових похибок, нітрохи не стидаючись говорити все те при людях.

Тільки-що вирушив похід, коли це довкола всі загули, що їде на похорон доброчинця й Пиха. Всі оберталися до неї й з зацікавленістю дивилися, але ж Пиха, сидячи на колясі, повній вінків, оточена силою слуг, які були одягнені, як один, в пишну одіж з блискучими ґудзиками та в оперені брилі, навіть не злізла додолу. За її колясою посувався оркестр сурмачів та дударів. В тій хвилині зчинився крик: хтось в натовпі знепритомнів. То була — Заздрість... Її віднесли набік, а вже через хвилину знову всі говорили тільки про небіжчика, й щодалі, то все гостріше й гостріше...

Тим часом застукало по вікові домовини, і один з гвіздків, якого голівка ще не зайшла у дерево, суворо промовив:

— Варт би вам, людці, не забувати, що ви мертвого вже й найгострішим ударом не пораните, й останній йому удар маємо право вчинити лише ми — гвіздки, які притримуємо віко!..

Настала гробова тиша. В ній пролунало, як правдиве передчуття страшного Суду "Зі святими упокой!".

Після співу Пиха подала знак до дзвіниці й там, з її приказу, загули найбільші дзвони, якими дзвонили на великі свята. Потім вона кивнула сурмачам та дударям, й ті почали грати перед жалібним походом для "тих, що, сумуючи, лишилися", щоб їм веселіше було йти далі та розмовляти.

У всьому натовпі було лише дві істоти, що нічого не говорили, а були відіпхнуті натовпом аж до самого заду. То Побожність, яка, глибоко замислившись про величність цієї хвилини, нічого не бачила й не чула, а тільки молилася за спасіння душі померлого; та Щирість, яка й не могла б говорити за слізьми, що проливала вона не по мертвому, а з приводу повсяденності людської на цім світі...

Щоближче підходив похід до кладовища, то все більш рідшав, а вже до могили допровадила добродієць невелика жменька найвірніших приятелів. Але ж затрималися найдовше, навіть переконавши й роботу копачів, Невдяк та Плітка, які ще посідали й на могилці й там не переставали лихословити небіжчика. Тих двох можна було бачити там і пізніше.

І тільки аж, коли вже позаростала могила, вони зникли. І лише тоді відважилося з'явитися Признання, бо його вже ніхто не відганяв від забутої могили. Щодалі воно приходило сюди частіш, й ото ж воно протоптало стежечку до тієї могилки в зеленій траві...